УДК 332

Смачило Валентина Володимирівна
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
Smachylo Valentyna
Dr. Sc. Ec, Professor,
Professor at the Department of Entrepreneurship and Business Administration
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Рудаченко Ольга Олександрівна
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
Rudachenko Olha
Dr. Sc. Ec, Associate Professor,
Professor at the Department of Entrepreneurship & Business Administration
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Димченко Олена Володимирівна
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
Dymchenko Olena
Dr. Sc. Ec, Professor,
Head at the Department of Entrepreneurship and Business Administration,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Мозговий Євген Валерійович
кандидат економічних наук,
асистент кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
Mozgovyi Ievgen
Candidate of Economic Sciences,
Assistant at the Department of Entrepreneurship & Business Administration
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

DOI: 10.25313/2520-2294-2024-6-9967

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

TRANSFORMATION OF BUSINESS SOCIAL RESPONSIBILITY DURING THE WAR

Анотація. *Вступ. Активний розвиток соціального бізнесу, в тому числі ветеранського, може стати важливим кроком у покращенні економічної та соціальної ситуації в Україні під час війни, сприяючи стабілізації ситуації та підтримці вразливих груп населення. У зв'язку з цим, на сьогоднішній день, набуває особливого значення соціалізація бізнесу, що і робить дослідження особливо актуальним.*

Мета. Мета цієї статті полягає в дослідженні та аналізі змін у підходах до соціальної відповідальності бізнесу в умовах війни, де основна увага приділяється адаптації бізнесу до нових реалій, включаючи підтримку працівників, місцевих громад та економіки країни.

Матеріали і методи. Основою для інформаційно-методологічного забезпечення дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти, а також наукові й прикладні роботи вчених і фахівців, які висвітлювали теоретичні та практичні аспекти діяльності соціального підприємництва, в тому числі ветеранського бізнесу. У ході дослідження були використані загальнонаукові методи системного підходу, аналізу та синтезу для визначення проблем трансформації соціального підприємництва. Використання статистичного методу з використанням бази даних з корпоративної соціальної відповідальності дало можливість відстежити тенденції їх довоєнного розвитку з урахуванням їх поточної ситуації та сформувати пропозиції щодо сприяння стабілізації ситуації в області соціального бізнесу та підтримці вразливих груп населення, загалом.

Результати. Запропоновано чотирьохкомпонентна модель корпоративної соціальної відповідальності українського бізнесу під час війни. Таким чином, соціальна відповідальність українського бізнесу характеризується моделлю, яка в пріоритеті має забезпечення безпеки як у внутрішньому середовищі, так і в зовнішньому, безперервністю бізнесу, яка базується на підготовці компаній до кризових ситуаціях та утворенні різноманітних партнерств, соціальна складова орієнтована на гуманітарні проєкти та підтримку персоналу через зростаючу кількість вразливих верств населення, а екологічна складова, окрім превентивних заходів та впровадженні екологобезпечних технологій в діяльності підприємства, націлена на боротьбу із наслідками військової агресії Росії.

Ключові слова: *соціальний бізнес, корпоративна соціальна відповідальність, персонал, модель, підприємництво, ветеранський бізнес.*

Summary. *Abstract. Introduction. The active development of social business, including veterans' business, can be an important step in improving the economic and social situation in Ukraine during the war, contributing to stabilisation and support for vulnerable groups. In this regard, today, the socialisation of business is of particular importance, which makes the study particularly relevant.*

Objective. The purpose of this article is to study and analyse changes in approaches to socially responsible business in times of war, with a focus on business adaptation to new realities, including support for employees, local communities and the country's economy.

Materials and methods. The basis for the information and methodological support of the study were legislative and regulatory acts, as well as scientific and applied works of scientists and specialists who covered theoretical and practical aspects of social entrepreneurship, including veteran business. The study used general scientific methods of a systematic approach, analysis and synthesis to identify the problems of social entrepreneurship transformation. The use of the statistical method with the use of the corporate social responsibility database made it possible to track the trends of their pre-war development, taking into account their current situation, and to formulate proposals to help stabilise the situation in the field of social business and support vulnerable groups in general.

Results. The article proposes a four-component model of corporate social responsibility of Ukrainian business during the war. Thus, the social responsibility of Ukrainian business is characterised by a model that prioritises ensuring security both in the internal environment and in the external environment, business continuity based on preparing companies for crisis situations and forming various partnerships, the social component is focused on humanitarian projects and staff support due to the growing number of vulnerable and the environmental component, in addition to preventive measures and the introduction of environmentally friendly technologies in the company's operations, is aimed at combating the consequences of Russia's military aggression.

Key words: *social business, corporate social responsibility, personnel, model, entrepreneurship, veteran business.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну показало, наскільки складно зберегти бізнес у країні та наскільки неготовими виявилися як Україна, так і світ до вирішення цих проблем. На національному рівні бракує системних відповідей на більшість викликів, тоді як міжнародні рішення більшою мірою спрямовані на підтримку бізнесу, який змушений залишати Україну та інтегруватися в нових місцях.

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, від початку війни за кордон виїхали понад 6,2 млн. українців, що підтверджується й даними українського Міністерства економіки, з них понад 5,8 млн. опинилися в Європі, кількість внутрішньо переміщених осіб в самій Україні оцінюється у 5 млн. людей [1]. Через ракетні обстріли та бойові дії кількість людей з інвалідністю щодня зростає — станом на кінець 2023 року їх вже понад 3 мільйони [2]. Проблеми, з якими вони стикаються, сприяли швидкому розвитку соціального підприємництва в Україні. Цей вид бізнесу орієнтується на задоволення соціальних потреб населення, акцентуючи на соціальному впливі, а не на максимізації прибутку. Соціальні підприємства створюють робочі місця для вразливих груп, сприяють інклюзії та сталому розвитку. Згідно з різними даними, в Україні нараховується близько 1000 соціальних підприємств [3]. Вони спрямовують частину або весь свій прибуток на підтримку громадських і благодійних організацій чи фондів, а також на фінансування послуг для малозахищених людей.

Отже, на сьогоднішній день, набуває значення соціалізація бізнесу. Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року [4], соціально відповідальний бізнес

визначається відповідальною поведінкою суб'єктів господарської діяльності за вплив їх рішень і дій на суспільство, навколишнє природне середовище, яке сприяє сталому розвиткові суспільства, зокрема забезпеченню добробуту населення; відповідає законодавству і міжнародним нормам поведінки; інтегрована у діяльність суб'єкта господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню розвитку соціального бізнесу присвячено значну увагу як зі сторони українських, так і зарубіжних науковців, серед яких М. Нечепуренко [5], С. Бортник [6] Дж. Емерсон [87] та інші.

Так, Овсянюк-Бердадіна О. Ф. та Крисько Ж. Л. [8] розглянули соціальне підприємництво як інноваційний інструмент для вирішення проблем населення. Редько К. Ю. [9] вибрав соціальне підприємництво як засіб переходу до циркулярної економіки. У своєму дослідженні Шоля Р. [10] висвітлив переваги розвитку соціального підприємництва для економічного зростання країни.

Однак, дослідженню соціального бізнесу в воєнний період приділено недостатньо уваги, що робить це дослідження особливо актуальним.

Мета статті. Мета цієї статті полягає в дослідженні та аналізі змін у підходах до соціальної відповідальності бізнесу в умовах війни, де основна увага приділяється адаптації бізнесу до нових реалій, включаючи підтримку працівників, місцевих громад та економіки країни.

Виклад основного матеріалу. Так, передвоєнні тренди в сфері корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) характеризувалися наступним (рис. 1).

Однак, з початком повномасштабного вторгнення соціальна відповідальність бізнесу змінила свій вектор [11–12]. Підприємці віддавали на підтримку армії та оборону своїх міст майно — приміщення та автотранспорт, здійснювали фінансування військових підрозділів, особливо територіальної оборони, екіпіровка яких часто здійснювалася силами бізнесу, забезпечували безкоштовне надання послуг — харчування, ремонт техніки, пересилка товарів — та матеріалів — будівельні матеріали для облаштування блокпостів, укриттів, тощо. На рисунку 2 наведено результати опитуваннями Дія. Бізнес, яке проводилося у вересні 2023р, як українські підприємці допомагають перемогти у війні [13].

За результатами цього ж опитування, середньозважений показник кількості працівників зі статусом ВПО склав 8,7%. Держава здійснює компенсацію витрат роботодавцям у розмірі 7100 гривень щомісяця за кожну працевлаштовану особу, за яку роботодавцем сплачується єдиний внесок на загаль-

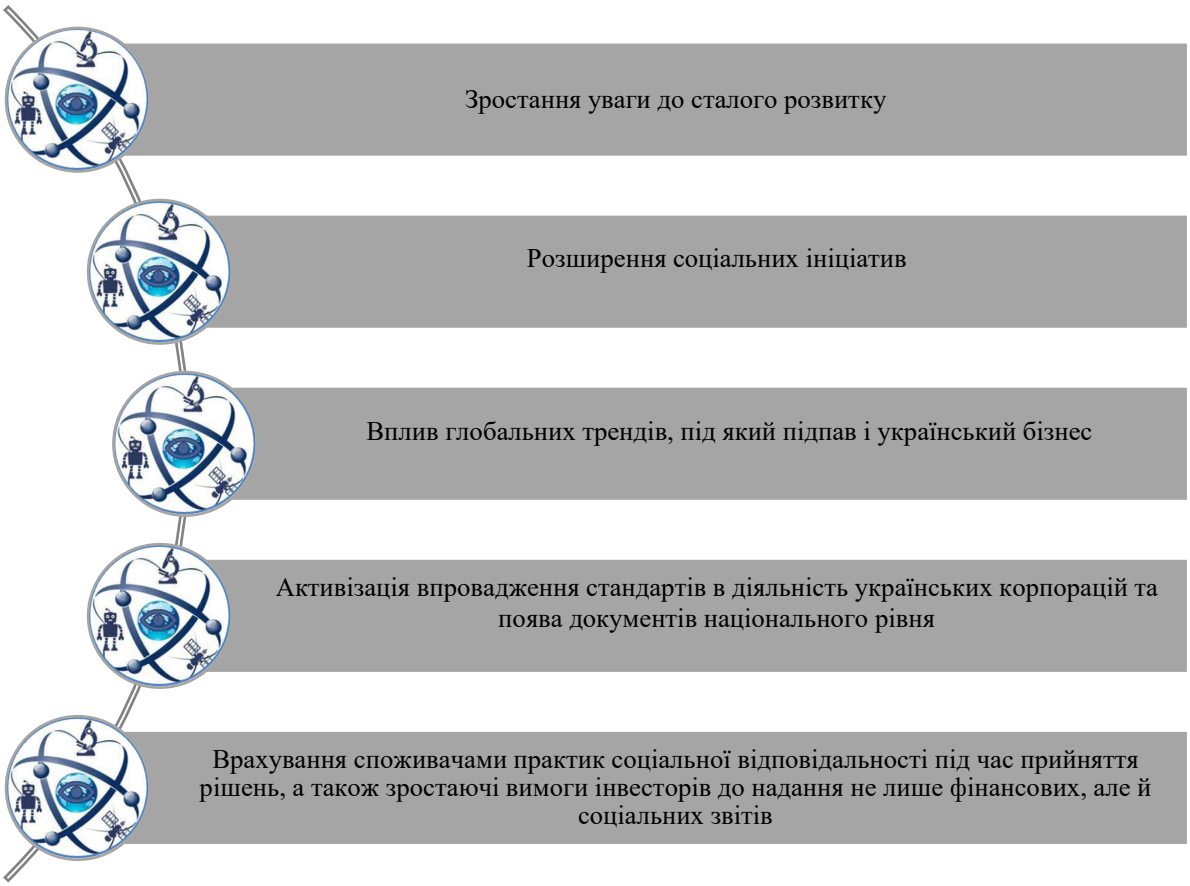

Рис. 1. Передвоєнні тренди КСВ
Джерело: власна розробка

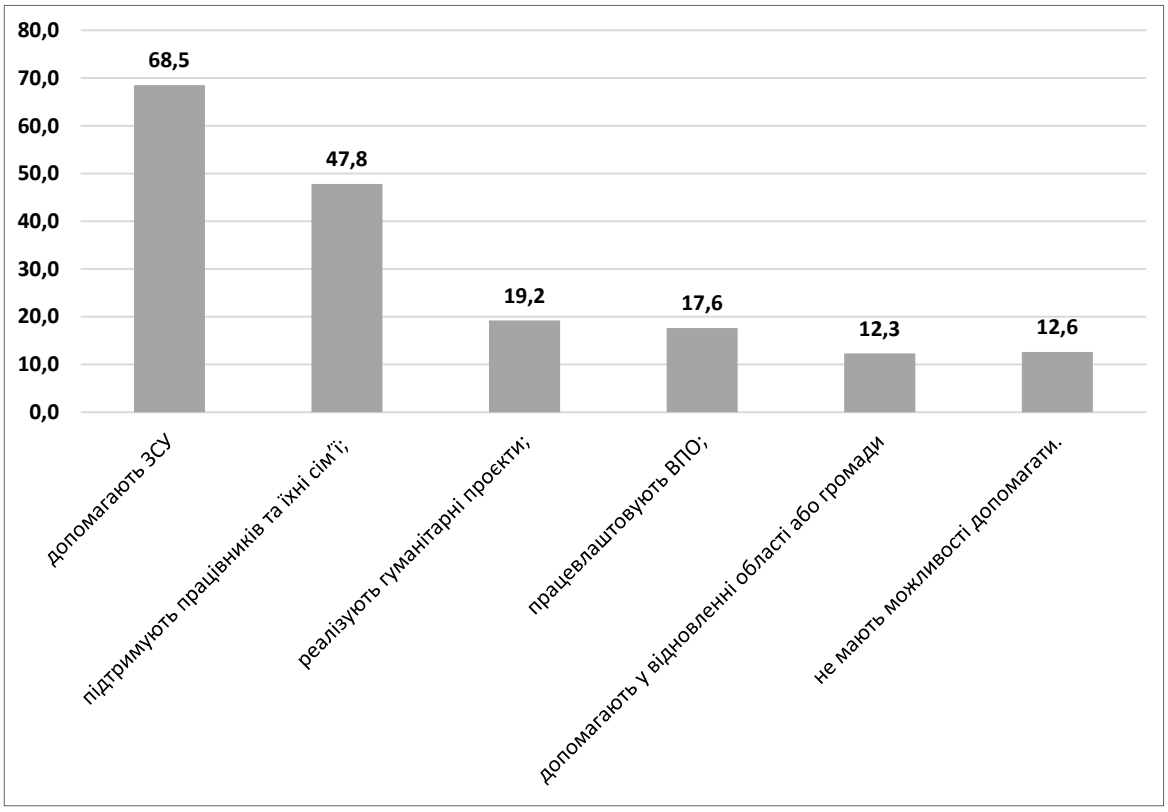

Рис. 2. Результати опитуваннями Дія. Бізнес
Джерело: сформовано авторами на основі [13]

нообов'язкове державне соціальне страхування, на період воєнного часу та протягом 30 календарних днів після його скасування або припинення [13]. При цьому, 44,9% опитаних підприємців вважають працевлаштування ВПО перспективним, 20,9% — ні та 34,2% не визначилися в цьому питанні.

Підсумовуючи, повномасштабне вторгнення росії на територію України вплинуло на КСВ українських компаній на різних рівнях. Центром «Розвитку корпоративної соціальної відповідальності» було запропоновано модель соціальної відповідальності українського бізнесу під час війни, яка складається з п'яти компонентів [14].

Модель соціальної відповідальності під час війни стала основою для Індексу КСВ, який було запущено в Україні та представлено спільно з менеджерами міжнародних та українських компаній, таких як Infopulse, Coca Cola, Bayer, Unilever, ПУМБ. Ця модель отримала схвальні відгуки [14].

Отже, розширяючи дану модель, із врахуванням зовнішніх та внутрішніх проявів, пропонуємо її структурувати в чотирьохкомпонентну модель, що включає безпекову складову, економічну, яка забезпечує безперервність бізнесу, соціальну та екологічну (рис. 4).

В таблиці 1 наведений опис даної моделі, враховуючи її внутрішню та зовнішню компоненту.

Таким чином, соціальна відповідальність українського бізнесу характеризується моделлю, яка в пріоритеті має забезпечення безпеки як у внутрішньому середовищі, так і в зовнішньому,

Рис. 3. Модель КСВ
Джерело: сформовано авторами на основі [14]

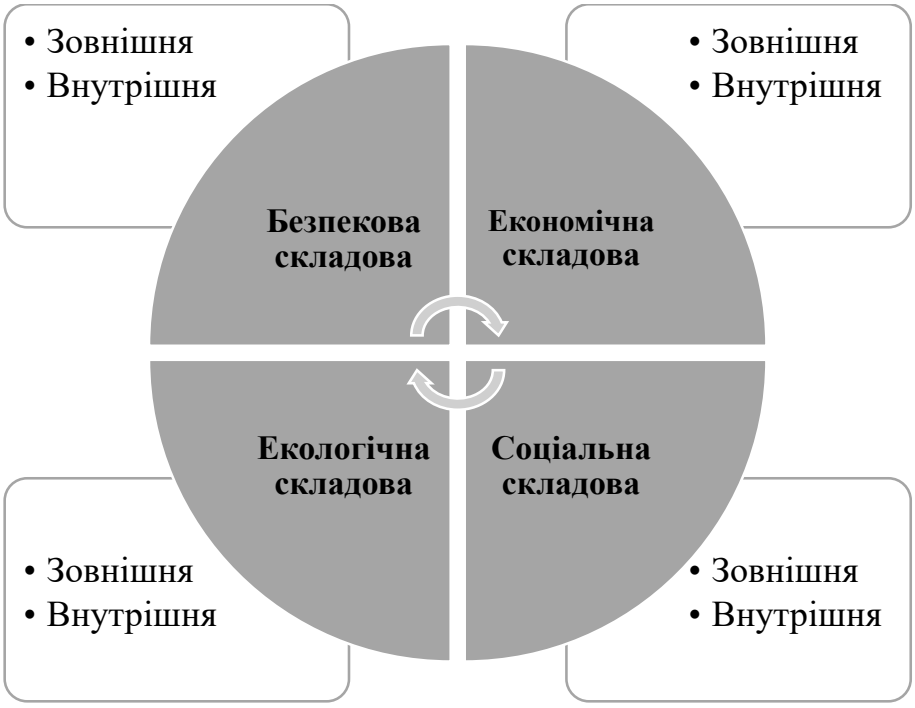

Рис. 4. Чотирьохкомпонентна модель корпоративної соціальної відповідальності українського бізнесу під час війни
Джерело: власна розробка

безперервністю бізнесу, яка базується на підготовці компаній до кризових ситуаціях та утворенні різноманітних партнерств, соціальна складова орієнтована на гуманітарні проєкти та підтримку персоналу через зростаючу кількість вразливих верств населення, а екологічна складова, окрім превентивних заходів та впровадженні екологобезпечних технологій в діяльності підприємства, націлена на боротьбу із наслідками військової агресії Росії. До соціального бізнесу, який активно діє в Україні варто віднести й ветеранський бізнес [15].

Відомо, що в Верховній Раді України зареєстрований законопроєкт № 10258, який націлений на створення сприятливих умов для ветеранського підприємництва та вирішення проблем реінтеграції ветеранів у цивільне життя [16]. Цей законопроєкт визначає «суб'єктами ветеранського підприємництва» осіб, які включають в себе ветеранів війни, членів

Таблиця 1

Чотирьохкомпонентна модель КСВ

Внутрішня	Складова	Зовнішня
Турбота компанії про фізичну та психологічну безпеку своїх співробітників й співробітниць та їх родин, включаючи інвестування в релокацію, підготовку укриттів та бомбосховищ, а також надання психологічної підтримки.	Безпекова складова	Підтримка ЗСУ фінансами та іншими ресурсами, в тому числі патронат над окремими бригадами як основний напрямок забезпечення базової потреби всіх людей — потреби в безпеці.
Підготовка компаній до кризових ситуацій, яка включає питання про співробітників та співробітниць компаній, бізнес-процеси та ресурси компаній. Адаптація та навчання ветеранів-співробітників, взаємна адаптація колективів та ветеранів.	Економічна складова (безперервність бізнесу)	Укладання партнерств з національними та місцевими органами влади, конкурентами у реалізації важливих ініціатив; співпраця з фондами та благодійними організаціями.
Працевлаштування ВПО та ветеранів, допомога та підтримка працівників та їхні сім'ї; навчання та перенавчання.	Соціальна складова	Місцеві громади: це підтримка гуманітарних проєктів підтримка внутрішньо переміщених осіб.
Впровадження принципів зеленого офісу та зеленої економіки в роботі компанії, екологічна освіта працівників	Екологічна складова	Допомога в очищенні та розмінуванні територій внаслідок військової агресії росії, впровадження енергозберігаючих та екологобезпекових технологій

Джерело: удосконалено авторами на основі [14]

їх родин, а також членів родин загиблих (померлих) ветеранів війни та Захисників чи Захисниць України, які мають статус фізичної особи-підприємця та займаються самостійною професійною діяльністю, були зареєстровані відповідно до законодавства та зареєстровані як самозайняті особи. Законопроєкт про ветеранське підприємництво має потенціал стати потужним стимулом для економіки. Ветерани, які відкривають власний бізнес, створюють нові робочі місця, сприяють інноваціям та збільшують податкові надходження. Вони також можуть зробити значний внесок у ВВП країни, як це вже відбувається в США. Заохочення ветеранського підприємництва може стати одним із ключових факторів відновлення та зростання української економіки після війни.

Так, згідно з показниками, представленими у дослідженні [17], передбачається, що внаслідок війни кількість ветеранів може сягнути 500–700 тисяч осіб. Потенційна участь ветеранів серед працівників може становити від 5% до 30%. Дослідження також вказують, що 72% ветеранів відчувають страх, що держава забуде про них після завершення війни, і 35% поранених війною опасаються негативного ставлення від оточуючих через їхні поранення [17]. Крім того, 55% ветеранів мають побоювання, що не зможуть знайти роботу, а 49% сумніваються у можливості успішної адаптації до цивільного життя [18]. Не менш значущим є те, що 63% ветеранів виразили бажання розпочати власний бізнес або підприємницьку діяльність після війни. Отже, враховуючи ці дані, обґрунтованим є перспектива розвитку ветеранського бізнесу як окремого напрямку та інструменту для реінтеграції ветеранів у суспільство.

В Україні створено мапу ветеранських бізнесів, яка постійно оновлюється. Усі бізнеси на мапі верифіковані Українським ветеранським фондом. На даний момент на мапі представлено близько 400 бізнесів, які отримали фінансову підтримку від фонду за конкурсними програмами. У майбутньому на інтерактивній мапі планується відобразити також проекти з мікрофінансування, охопивши до 1000 ФОПів [18]. Окрім українського ветеранського фонду в Україні існує і ряд інших фондів та проєктів, які допомагають розвивати та підтримувати ветеранський бізнес (рис. 5).

Рис. 5. Програми підтримки ветеранського фонду
Джерело: власна розробка

Отже, ветеранський бізнес може стати одним із ключових драйверів трансформацій бізнесу в Україні, спонукаючи до створення нових підприємств та розвитку інноваційних напрямків.

Висновки. Проаналізовано трансформації, які відбулися з соціальною відповідальністю українського бізнес через війну, яку веде Росія на території України. Авторами були визначені тренди в сфері корпоративної соціальної відповідальності, які мали місце до 24 лютого 2022 року. Також було здійснено аналіз поточного стану корпоративної соціальної відповідальності українського підприємництва та основних змін, які відбулися в соціально відповідальних практиках суб'єктів господарювання. В роботі досліджено п'ятикомпоненту модель корпоративної соціальної відповідальності, яка розроблена Центром «Розвитку корпоративної соціальної відповідальності» та запропоновано її переструктурвати із врахуванням проявів зовнішньої та внутрішньої соціальної відповідальності. Внаслідок чого було запропоновано чотирьохкомпонентна модель корпоративної соціальної відповідальності українського бізнесу під час війни.

Таким чином, активний розвиток соціального бізнесу, в тому числі ветеранського, може стати важливим кроком у покращенні економічної та соціальної ситуації в Україні під час війни, сприяючи стабілізації ситуації та підтримці вразливих груп населення.

Література

1. *Міністерство економіки України.* URL: https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA (дата звернення: 30.05.2024).

2. В Україні налічується 3 мільйони людей з інвалідністю. *Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій.* 2023. URL: https://minre.gov.ua/2023/09/22/v-ukrayini-nalichuyetsya-3-miljony-lyudej-z-invalidnistyu/ (дата звернення: 30.05.2024).

3. Журахівська О. Як соціальний бізнес може трансформувати Україну після війни. *Детектор медіа.* 2024. URL: https://cs.detector.media/blogs/texts/185889/2024-02-15-yak-sotsialnyy-biznes-mozhe-transformuvaty-ukrainu-pislya-viyny/ (дата звернення: 30.05.2024).

4. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал.* 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-p#Text (дата звернення: 30.05.2024).

5. Нечепуренко М. Концепція соціального підприємництва в контексті вирішення суспільних проблем. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. doi: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-114.

6. Бортнік С. Соціальне підприємництво як інструмент вирішення суспільних проблем в контексті цілей сталого розвитку України. *Економічний форум.* 2022. Вип. 1(2). С. 101–111. doi: https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-2-13.

7. Emerson J. Blended Value. In: Anheier, H.K., Toepler, S. (eds) International Encyclopedia of Civil Society. *New York: Springer,* 2010. doi: https://doi.org/10.1007/978-0-387-93996-4_67.

8. Овсянюк-Бердадіна О.Ф., Крисько Ж.Л. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент вирішення суспільних проблем: передумови становлення та активізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. Вип. 6, Ч. 2. С. 129–132.

9. Редько К.Ю. Соціальне підприємство як основа для переходу до циркулярної економіки в Україні. *Економічний вісник НТУУ «Київській політехнічний інститут».* 2023. № 25. С. 32–38.

10. Шоля Р.І. Соціальне підприємництво в Україні як тренд економічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 26, Ч. 2. С. 121–125.

11. Смачило В.В., Халіна В.Ю. Соціальне підприємництво як інтегративний інструмент сталого розвитку України: європейський досвід. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 7. С. 76–82.

12. Димченко О.В., Рудаченко О.О., Прасол В.М. Соціально орієнтований бізнес у контексті соціально-економічного розвитку регіонів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».* 2024. № 4. doi: https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-4-9854.

13. Ініціативи попередніх хвиль досліджень бізнесу ініціативи з відновлення економіки. *Дія Бізнес.* 2024. URL: https://business.diia.gov.ua/uploads/6/33080-stan_ta_potrebi_biznesu_v_umovah_vijni_rezul_tati_opituvanna_v_serpni.pdf (дата звернення: 30.05.2024).

14. *Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності».* URL: https://csr-ukraine.org (дата звернення: 30.05.2024).

15. Димченко О.В., Смачило В.В., Рудаченко О.О., Чередниченко Т.О. Трансформація екосистеми університетів через створення ветеранських центрів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2024. № 1. doi:* https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-1-9562.

16. Ветеранський бізнес пропонують врегулювати окремим законом. *Liga Zakon.* 2023. URL: https://biz.ligazakon.net/news/223546_veteranskiy-bznes-proponuyut-vregulyuvati-okremim-zakonom (дата звернення: 30.05.2024).

17. Жилінська С. 72% ветеранів які мають страх щодо життя, бояться, що держава забуде про них після війни. *The Village Україна.* 2023. URL: https://www.village.com.ua/village/city/city-news/342333-72-veteraniv (дата звернення: 30.05.2024).

References

1. *Ministry of Economy of Ukraine.* URL: https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA.

2. There are 3 million people with disabilities in Ukraine. (2024). *Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories.* URL: https://minre.gov.ua/2023/09/22/v-ukrayini-nalichuyetsya-3-miljony-lyudej-z-invalidnistyu/.

3. How social business can transform Ukraine after the war. (2024). *Detektor media.* URL: https://cs.detector.media/blogs/texts/185889/2024-02-15-yak-sotsialnyy-biznes-mozhe-transformuvaty-ukrainu-pislya-viyny/.

4. On Approval of the Concept for the Implementation of the State Policy in the Field of Promoting the Development of Socially Responsible Business in Ukraine for the Period up to 2030. (2024). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-p#Text.

5. Nechepurenko M. (2023). The concept of social entrepreneurship in the context of solving social problems. *Economy and society.* 55. doi: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-114.

6. Bortnik S. (2022). Social entrepreneurship as a tool for solving social problems in the context of the goals of sustainable development of Ukraine. *Economic Forum.* 1(2). P. 101–111. doi: https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-2-13.

7. Emerson J. (2010). Blended Value. In: Anheier, H.K., Toepler, S. (eds) International Encyclopedia of Civil Society. New York: Springer, 2010. doi: https://doi.org/10.1007/978-0-387-93996-4_67.

8. Ovsyanyuk-Berdadina O. F., Krysko J. L. (2016). Social entrepreneurship as an innovative tool for solving social problems: prerequisites for formation and activation. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University.* Issue 6, Part 2. P. 129–132.

9. Redko K.Yu. (2023). Social enterprise as a basis for the transition to a circular economy in Ukraine. *Economic bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute".* No. 25. P. 32–38.

10. Sholya R. I. (2019). Social entrepreneurship in Ukraine as a trend of economic development. *Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University.* 26, Part 2. P. 121–125.

11. Smachilo V. V., Halina V.Yu. (2017). Social entrepreneurship as an integrative tool for sustainable development of Ukraine: European experience. *Market Infrastructure*. 6. P. 76–82.

12. Dymchenko O. V., Rudachenko O. O., Prasol V. M. (2024). Socially oriented business in the context of socio-economic development of regions. *International scientific journal "Internauka".* No. 4. https://doi.org/10.25313/2520–2294–2024–4–985414.

13. Initiatives of the previous waves of business research initiatives for economic recovery. *Diia Biznes.* 2024. URL: https://business.diia.gov.ua/uploads/6/33080-stan_ta_potrebi_biznesu_v_umovah_vijni_rezul_tati_opituvanna_v_serpni.pdf.

14. *Center for the Development of Corporate Social Responsibility*. URL: https://csr-ukraine.org.

15. Dymchenko O. V., Smachilo V. V., Rudachenko O. O., Cherednychenko T. O. (2024). Transformation of the ecosystem of universities through the creation of veteran centers. *International scientific journal "Internauka".* No. 1. doi: https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-1-9562.

16. Veteran business is proposed to be regulated by a separate law. (2023). *Liga Zakon.* URL: https://biz.ligazakon.net/news/223546_veteranskiy-bznes-proponuyut-vregulyuvati-okremim-zakonom.

17. Zhylinska S. (2024). 72% of veterans who have a fear of life are afraid that the state will forget about them after the war. *The Village Ukraine.* URL: https://www.village.com.ua/village/city/city-news/342333–72-veteraniv.